

KAŠMIR - RAZKOSANA DEŽELA NA KRIŽPOTJU ZGODOVINE

Drago Kladnik

UDK 915.461

KAŠMIR - RAZKOSANA DEŽELA NA KRIŽPOTJU ZGODOVINE

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

V prispevku so prikazane naravne in družbenogeografske poteze in raznolikosti Kašmirja, njegova politična nestabilnost in sodobne težnje prebivalstva. Poudarek je na prikazu Kašmirske doline.

UDC 915.461

KASHMIR - DIVIDED LAND ON HISTORICAL CROSSROAD

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

The article represents natural and socio-economical diversity of Kashmir, its political instability and contemporary aspirations of its population. The emphasis is put on presentation of the Kashmir Valley.

Kašmir je bil že od nekdaj poznan kot pravljica dežela. Mogulski vladarji so ga imeli za raj na Zemlji. Danes je politično razkasan med Pakistan in Indijo, leta 1962 pa je gorat del na skrajnem severovzhodu anektirala Kitajska. V prikazu se omejujemo na indijski del, ki spada v zvezno državo Jammu (izgovori Džamu) in Kašmir, ki vključuje tri naravno in kulturno povsem različne enote: ravnino in hribovje okrog mesta Jammu na jugu, Kašmir v ožjem pomenu besede in prostrana visokogorska območja Ladaka, ki smo ga že predstavili (5). Razlikujejo se tudi rasno in jezikovno, pripadajo različnim veram, razdvajajo jih široke kulturne pregrade (2).

Čeprav je Kašmir naravnogeografsko v bistvu izolirana pokrajina, je bil od nekdaj na prepihu burnih zgodovinskih dogajanj z juga z Indijske podceline in iz Osrednje Azije in Kitajske. Znašel se je v osrčju stika treh velikih kulturnih območij in sredi vseh teh raznolikih vplivov je razvil samosvojo, v bistvu tolerantno kulturo (3).

Zvezna država Jammu in Kašmir je indijska najbolj severna zvezna država. Meri 228 000 km², od tega odpade na Ladak 70 %, okrožje Jammu 19 % in na ožje območje Kašmirja le preostalih 11 %. Zaradi stalnih obmejnih nesporazumov je območje izredno militarizirano (1).

Glavne reliefne enote so Kašmirska dolina (dolina reke Jhelum; izgovori Dželum), gričevnat svet na obrobju Kašmirske doline, stranske gorske doline, gorovje Pir Panjal, visokogorski planotasti Ladak, zaprta dolina Zanskar ter na jugu hri-

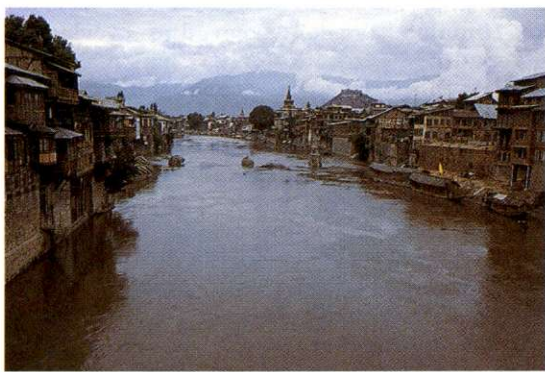
bovje Siwalik in Pandžabska ravnina (1). Glavna prometna povezava s preostalim delom Indije je preko prelaza Banihal (2739 m), pod katerim je speljan dolg predor, ki omogoča dostopnost prek celega leta.

Gorovje Pir Panjal tvori na jugu naravno pregrado jugovzhodnemu monsunu, Visoka Himalaja na severu pa preprečuje vdor mrzlih zračnih gmot iz Ladaka. Zato ima Kašmirska dolina modificirano sredozemsko podnebje s celinskimi primesmi. Padavine so dokaj enakomerno razporejene prek celega leta. Leži preko 1500 m visoko in je zaradi sorazmerno hladnejšega podnebja, zlasti v času poletja, že od nekdaj poznano klimatsko pribežališče. Dnevne temperature v maju in juniju sicer presežejo 20°C, vendar so v primerjavi s prek 40°C segretim ozračjem z visoko relativno vlago v Indijskem nižavju naravnost blagodejne. Še toplejša sta julij in avgust, a je podnebje še zmeraj znosno. Pred vročino se je mogoče umakniti na gorska prostranstva pašnikov Pahalgam, Julmarg, Sonamarg, Gulmarg in drugih 2500 do 3000 m visoko. Gulmarg je tudi vodilno indijsko zimskošportno središče z urejenimi smučišči, vlečnicami in sedežnicami. Prava zima v dolini traja 70 dni in takrat lahko temperatura pade pod ničlo, tudi do -12°C. Često zapade sneg in v hladnih letih površje številnih jezer zamrzne (7). Promet preko prelazov med posameznimi območji je prekinjen.

Raste se navzgor razteza v značilnih vegetacijskih pasovih, vendar je njegova zgornja meja zaradi večje namoče-

Slika 1: Južna pobočja Visoke Himalaje so zaradi precejšnje količine padavin dokaj na gosto porasla z gozdovi, v višinah okrog 3000 m zlasti z iglastimi. Zaradi obilnih snežnih padavin so gorski prelazi polovico leta neprevozni za motorni promet. Čeprav je gorovje razmeroma nizko, so ga v obdobju pleistocena močno preoblikovali ledeniki. Za Hindujce je Himalaja bivališče bogov, zato so tu številna svetišča. V zaledju doline na fotografiji je romarska pot jama Amarnath z ledenim lingamom. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 2: Skozi Srinagar teče reka Jhelum, ki se cepi v številne plovne kanale, od tod ime Indijske Benetke. Mesto leži v osrčju Kašmirske doline na nadmorski višini 1730 m. Mestni utrip spominja na osrednjeazijska trgovska središča, saj so v srednjem veku bile med njimi skane živahne trgovske vezi. Večnadstropne hiše iz nežgane opeke in z leseno ornamentno plastiko so bile sredi 19. stoletja bivališča trgovcev, ki so samo s pogledi skozi okna nadzorovali, če so dobavljalci blaga prispeli pravočasno. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 3: V tišini jezera Nagin so ob bregovih zasidrani številni hoteli na čolnih. Nad jezerom se dviga grič Hari Parbat, na katerem so afganistanski vladarji, znani po terorju, v 18. stoletju postavili utrdbo, ki je ena redkih tovrstnih objektov v Kašmirski dolini. Danes je obisk na njej s posebnim potrdilom dovoljen le tujim turistom, saj je na griču vse polno vojaštva. Pogled na mesto je izjemno lep. V ozadju so zasneženi vršaci gorovja Pir Panjal, visoki preko 6000 m. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 4: Življenje ob jezerih je tradicionalno vezano na vodni promet. Temu so prilagojene tudi objezerske obdelovalne površine, na katere je mogoč dostop po umesnih kanalih le s čolni. Zaradi ugodne talne vlažnosti in rodovitne prsti so donosi na sicer majhnih parcelah zelo visoki. Na njih goje predvsem zelenjavo in krompir. Topoli so zasajeni z namenom črpanja odvečne vlage in zaščite pred vetrom, njihov hitrorastoči les pa se koristi predvsem za kurjavo v hladnem zimskem obdobju.

nosti niže kot v predelih severno od Visoke Himalaje. V dolinskem dnu prevladuje listopadni gozd, katerega najznačilnejši predstavniki so vrba, topol, platana, kostanj in psevdookacija. V višinah od 1500 do 2100 m je spodnji pas iglavcev pomešan z listavci. Najbolj značilen predstavnik je cedra. Zgornji pas iglavcev (2100 do 3200 m) označuje prevlada jelke, z njo pa se mešajo tudi modrikasti bor, smreka, srebrna smreka in nekatere druge vrste, ki pogosto tvorijo čiste, čeprav površinsko majhne gozdne sestoje. Primešane so tudi posamezne vrste odpornih listavcev. Še više je pas brezovih gozdov, pomešan z brinom, ki sega do 3600 m visoko. V tem pasu so tudi živopisni rododendronovi gozdovi. V višinah od 3600 do 4100 m je visokogorski pas, v katerem je podnebje izrazito hladno in omogoča rast skromne travne in zeliščne vegetacije, ki jo od drevesnih vrst dopolnjujejo zakrneli brin, breza in rododendron (1).

Že v 3. stoletju pr. n. št. je bil Kašmir jasno in natančno označen na tedanjih popotnih zemljevidih (8). Poznali so ga že Stari Grki in ga poimenovali Kasperija, zgodovinar Herodot pa je Kašmirsko dolino omenjal kot Kospatyros. Kitajec Heiun Tsang jo je poimenoval Kia-Shi-Mi-Ra (1).

Kašmirska zgodovina se tradicionalno deli na osnovi verske pripadnosti vladajočega sloja (3). Vse do zavojevanja mogulskega vladarja Akbarja leta 1585 so pokrajini vladali domači vladarji, do vdora islama v 14. stoletju predvsem hindujski, čeprav je že v 3. stoletju pr. n. št. cesar Ašoka iz Indije razširil budizem, tako da je Kašmir do 7. stoletja predstavljal središče svetovnega budizma, od koder so religijo navzven širili številni, dobro organizirani misionarji. Ponoven višek razcveta hinduizma je sledil med 7. in 9. stoletjem, pri čemer je prevladala verska toleranca do budizma. Islam je v Kašmir okrog leta 1300 zanesel iranski šah Hamadan in sprva so bili vladarji do Hindujscev strpni. Povsem je prevladal v 15. stoletju, ko je z množičnimi poboji Hindujscev dotedanja verska toleranca zamrla. Leta 1585 so Moguli prekoračili prelaz Pir Panjal (3494 m), zavojevali Kašmir in vzpostavili skoraj

dvestoletno obdobje renesanse, stabilnih političnih razmer in kulturnega razcveta. Kašmir je bil njihova poletna rezidenca in okrog prestolnice Srinagar so zgradili čudovite parke, ki so še danes ohranjeni. Upadanje moči Mogulov je povzročilo ponovno destabilizacijo. Leta 1756 so Kašmirsko dolino podjarmili afganistanski vladarji, ki so zasloveli po silovitem terorju. Le malo bolje se je ljudem godilo pod oblastjo Sikov od leta 1819 dalje. Njih so leta 1846 nasledili maharadže iz ljudstva Dogra iz Jammuja. Pod vladavino te dinastije je pokrajina bolj ali manj dokončno izoblikovala sedanji prostorski okvir. Svoj pečat so kot krovna oblast nad Indijsko podcelino vtisnili tudi Britanci (7).

Leta 1947 sta Indija in Pakistan od Velike Britanije dobila neodvisnost. Kašmir je bil v težišču zanimanja obeh novonastalih držav in je postal trn v peti medsebojnih odnosov. Bil je pretežno muslimanski s hindujskim maharadžo Hari Singhom. Geografsko je bil blizu Pakistanu, ekonomsko pa tesno navezan na Indijo. Ker je bil kot princévska država praktično neodvisen, Britanci pa niso mogli jamčiti njegove suverenosti, so vladarja skušali prepričati, naj se odloči za eno ali drugo stran. Odločitev na papirju je bila na dlani: naravna kulturološka alternativa je bil Pakistan. Vendar je bil kot Hindujski maharadža neodločen. Najbolj vneto se je zavzemal za samostojno državo, kar pa je bilo bolj v sferi sanjarjenja kot realne politike. Pakistan je deloval neučakano in je vojaško organiziral upornike, da bi prevzeli oblast nad Srinagarjem, nakar je maharadža zaprosil za pomoč indijsko vojsko, čemur je sledila prava vojna, ki je trajala vse do januarja 1949 in je povzročila priključitev večjega dela Kašmirja Indiji in delno izgubo notranje avtonomije. Združeni narodi so določili črto premirja, onstran katere se je znašel severozahodni del pokrajine (okraji Gilgit, Hunza in Baltistan), ki je v Pakistanu dobil naziv Azad Kašmir (Svobodni Kašmir), (4). Razmejitvena črta je bila vselej predmet spora med Indijo in Pakistanom. Rezultat nesporazumov je bila najprej ustanovitev zvezne države Jammu in Kašmir (1957) in odprava notranje avtonomije. Nova tvorba je bila

Slika 5: Kašmir - lega, politične in naravne poteze.

vsekakor bolj plod politično preišljene, čeprav v bistvu nesrečne odločitve, kot upoštevanja realne kulturološke stvarnosti, saj vključuje pestro paleto ljudstev s povsem različnimi navadami in hotenji. Leta 1965 je ponovno izbruhnil vojaški spopad in Pakistan bi skoraj zasedel Srinagar. Ob osamosvajanju Bangladeša leta 1971 je napadla Indija in pakistansko mejo znova potisnila daleč proti zahodu. Od tedaj velja današnja razmejitvena črta, ki predstavlja 25 km širok in 250 km dolg, redko poseljen pas vmesnega ozemlja (8).

V Kašmirju je zavladal krhek mir, ki ga obdobjno prekinjajo izbruhi uporov, začinjeni z mnogimi žrtvami. Pakistan vseskozi zahteva, da se o nadaljni pripadnosti izvede referendum, s čimer načelno

soglašata tudi Indija, vendar so se vselej našli takšni in drugačni razlogi, da do njegove izvedbe ni prišlo. Medtem pa v cikličnih nihanjih narašča nezadovoljstvo in se krepi teror dobro oboroženega indijskega vojaštva nad politično angažiranim in tudi povsem nedolžnim prebivalstvom. Če bi imela prosto pot odločanja, bi se večina prebivalstva (okrog 80 %) opredelila za neodvisnost Kašmirja kot nekakšne tamponske cone med Indijo in Pakistanom in z odprtimi mejami proti obema državama. Le manjši del se zavzema za priključitev Pakistanu. Ker pa za svobodno odločitev ni videti realne možnosti, se glavnina vsakdanjega življenja vse bolj navezuje na sodelovanje znotraj Indije, saj je meja s Pakistanom skoraj hermetično zaprta in med obema deloma ni nikakr-

šnih političnih, gospodarskih, trgovskih in drugih stikov. Kašmir ostaja indijski samo zato, ker ga je zvezna vlada spremenila v policijsko deželo (6).

Kašmir v Indiji šteje 4 500 000 prebivalcev, od katerih jih okrog pol milijona živi v urbani aglomeraciji glavnega mesta Srinagar (7). 21 % prebivalstva živi v mestih (v Indiji 23 %). Porazdelitev prebivalstva odraža raznolikost med posameznimi območji. Visoke koncentracije so vezane na rodovitna kmetijska območja v Kašmirski dolini (461 preb./km²; 33,4 % vseh prebivalcev Kašmirja) in na Pandžabski ravnini (269 preb./km²; 19,4 %). Na prebivalstveno rast in druge socialnorazvojne kazalce (zlasti pismenost) v prvi vrsti vplivajo značilnosti verske sestave prebivalstva. Kazalci so bolj ugodni v območjih z višjim deležem Hindujcev ter v osrčju Kašmirske doline, kar je posledica urbanega središča Srinagar (1).

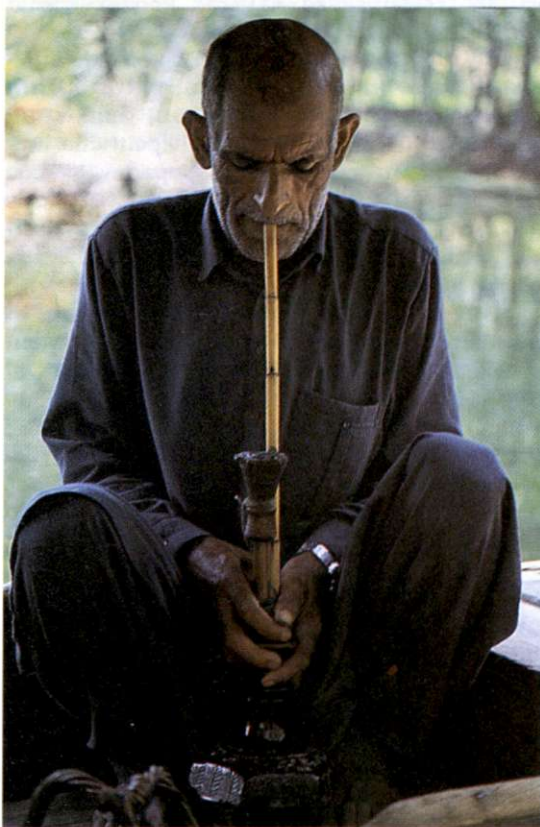
Etničnega mozaika ni mogoče razumeti brez poznavanja selitev ljudstev v preteklosti. Od tod izvirajo raznolika rasna, verska in jezikovna sestava. Rasni, verski, socialni in kulturni vplivi so prihajali iz območij Uzbekistana, Tadžikistana, Kazahstana, Turkmenistana, Azerbajdžana, Gruzije, Turčije, Iraka, Irana, Afganistana, Indije in Tibeta (1). Kašmirci so navzoči v vseh delih pokrajine, vendar dosega največjo koncentracijo v Kašmirski dolini, kjer tvorijo 90 do 96 % celotnega prebivalstva. Sklenjeno pripadajo sunitiski ločini, medtem ko so šiiti razpršeni (7). Hanjisi so vezani na reke in jezera, Dardi žive v gorskih dolinah Himalaje, Gujarji in Bakarvali ob gorskih vznožjih, Dogre na obrobju Pandžabske ravnine, Čibaliji, Rajputi in Paharji med rekama Chenab in Jhelum, Gadji v hribovju Siwalik, medtem ko ves gorati severovzhod zasedajo Ladačani, ki se dele na več podvrst. Siki in Hindujci so v pomembnih koncentracijah le v posameznih izoliranih območjih (1). Avtohtona hinduska manjšina, imenovana Kašmirski Panditi (versko nespreobrnjeni Bramini), je znana po svoji intelektualni pronicljivosti in se je kot birokratski sloj, posamezniki pa tudi kot verski in politični voditelji, uveljavila širom Indije. Iz nje izhaja znana rodbina Nehru in Gandhi (6).

Kljub množičnemu spreobrnjenju v

islam, je starodaven kastni sistem ostal prevladujoč, kar se odraža v medsebojnemu poročanju pripadnikov sorodnih slojev. Iskanje primernih partnerjev za poroko je zaradi stroge socialne slojevitosti in islamske zadržanosti predvsem domena številnih posrednikov. Družabno življenje je skromno in tako moški kot ženske večino prostega časa prežive doma. Značaj povprečnega človeka je za naše pojme težko prebavljiv. "Krasijo" ga lažnivost, nagnjenje k pretiravanju in prevarantstvu, glasnost in prepirljivost, vendar ni nasilen (7).

Glavna gospodarska dejavnost je kmetijstvo, ki zaposluje 81 % aktivnega prebivalstva. Obdelovalnih zemljišč je okrog 29 % celotnega ozemlja. Medtem ko sta na Pandžabski ravnini mogoči dve žetvi letno, je v Kašmirski dolini mogoča ena sama, pri čemer odpade na rižišča 68 % obdelovalnih zemljišč (1). Človeška genialnost in potrebe po hrani sta narekovali specifično izrabo kmetijskih zemljišč ob jezerih in celo na jezerski gladini sami, kjer so nastale zaplate obdelanih zemljišč, imenovane damb in rad. Damb sestavlja plast komposta in jezerske gline vse od jezerskega dna do površja, medtem ko je pri radu plast komposta položena na podvodno plast pletenega šibja, tako da je mogoče celoten vrt, pri katerem plast zemlje ni debelejša od pol metra, vleči sem in tja po jezerskih plitvinah na najbolj ugodne lokacije; od tod ime plavajoči vrtovi (3). Na njih neverjetno dobro uspevajo zlasti paradižniki, kumare in melone.

Sedanja nagla rast prebivalstva predstavlja resen problem, s katerim se bo družba slej ko prej morala resno spoprijeti. Potrebe po hrani narekujejo velikopotezno spreminjanje naravnih, z gozdom poraslih območij v kultivirana zemljišča in posredno v opuščavljanje zaradi prekomernega izkoriščanja naravnih virov. Analize satelitskih posnetkov kažejo, da je bilo v sedemletnem obdobju (1975 do 1982) na novo izkrčnenih 35 % prvotno gozdnatih površin, pri čemer je prebivalstvo v obdobju med letoma 1971 in 1981 naraslo za vsega 29,6 %. Če se bo trend s takšno intenzivnostjo nadaljeval, je vprašljivo, koliko naravnega rastja bo v naslednjih pol stoletja sploh preživel.

Slika 6: Vodni svet jezer Dal in Nagin v neposrednem zaledju Srinagarja je mogoče odkrivati s šikarami, gondolam podobnimi čolni. Vsi obvodni prebivalci so zelo spretni veslači že od malega. Vesla imajo značilno srčasto obliko. Može na čolnih pri počitku useskozi spremljajo tradicionalne vodne pipe, imenovane huke. Huka je nepogrešljiv pripomoček tudi pri vseh drugih opravilih, saj bistri duha in zato pogosto zabrbota v trenutkih sprostitve. (Foto: D. Kladnik.)

Na drugi strani se število živine ne povečuje. Tudi spreminjanje pašnih površin v obdelovalna zemljišča je doseglo alarman ten obseg, zato se je pasočja živina preusmerila na nekdanja gozdnata območja. Značilna je prekomerna paša, ki poleg nekontrolirane sečnje povzroča, da se nekdanj kakovostni, raznovrstni gozdni sestoji spreminjajo v brezvredno grmičevje (1).

Na svetu je le malo pokrajin, v katerih goje žafran v komercialne na-

Slika 7: Večina turistov se v Srinagarju najprej seznani s takoimenovanimi hoteli na čolnih, zasidranimi na bregovih jezer in reke Jhelum. Razvili so se iz bivalnih čolnov, imenovanih donge, na katerih še danes prebivajo številni domačini. Razkošna oprema je plod rokodelskih spretnosti domačinov, ki so lahko v vsem zadovoljili zahteven angleški okus. V dnevnem prostoru je mogoče sklepati kupčije z raznovrstnimi trgovci, ki blago pripeljejo s šikarami. (Foto: D. Kladnik.)

mene. Čeprav je pridelovanje žafrana zahtevno, je obenem tudi visoko dobičkonosno. Omejeno je le na posamezna območja v Kašmirski dolini. Ni povsem jasno, zakaj ni povsod enakomerno zastopano. Najboljša za rast so lahka in sušna peščena tla. Žafran cvete v vsem svojem razkošju oktobra, obiranje pa se prične konec istega meseca in se zavleče pozno v november. Za začimbo služi le temnordeč pestič v notranjosti cveta, ki se suši. Kakovost žafrana se označuje z

različnimi imeni in najbolj kvaliteten se imenuje mongra (3). Žafran pridelujejo v 184 vaseh, to je v 6,3 % vseh naselij v Kašmirski dolini. Z njim je zasajenih 15 000 ha zemljišč, kar znaša okrog 3,4 % vseh obdelovalnih površin v dolini. V zadnjem času se pridelovanje naglo širi in po letu 1982 so se z žafranom zasajene površine povečale kar za 47 % (1).

Kašmirci slove kot prvovrstni rokodelci, pa tudi kot spretni in trdovratni prodajalci, ki v kupčijo vložijo neizmerno veliko energije, tako da se je turistom pogosto težko izviti iz njihovega pretkanega prepričevanja. Med rokodelskimi izdelki so posebno cenjeni čudovite preproge, vezeni šali, izdelki iz srebrnine, iz lepljene in poslikane papirne kaše, skrbno rezljani izdelki iz orehovine in hrastovine ter krznjeni in usnjeni izdelki (7).

Umetnost izdelovanja preprog je prišla iz Samarkanda, pozneje pa so jo oplemenitila spoznanja učencev, ki so se šolali v Iranu. Preproge so najrazličnejših dimenzij, glavni materiali pa so čista volna, volna s primesmi svile, ki daje preprogi sijaj, in čista svila. Izdelki iz čiste svile imajo bolj okrasno kot uporabno vrednost, saj niso dovolj trpežni. Delovni pogoji v tkalnicah preprog so še danes podobni temačnim opisom Charlesa Dickensa iz 19. stoletja. Zaposleni dečki delajo za skromen zaslužek cele dneve v mrzlih in temačnih prostorih, zato imajo številni pri dvajsetih letih resne okvare vida (7).

Izdelovanje vezanih šalov je kašmirska specialnost že več kot 500 let. Beseda šal v kašmirščini pomeni odeja in šali po svojih dimenzijah res spominjajo nanjo. Najbolj slove šali iz volne pašmina (iz kozje podlanke), ki so topli in tako tanki, da jih je mogoče potegniti skozi prstan. Imenujejo se Sah tus (prstanov šal), šali džamavar pa dajejo vtis, kot da so vezeni, v resnici pa je vzorec tkan (6).

Lokalni strokovnjaki so mnenja, da bi bilo potrebno za spodbujanje socialno-ekonomskega razvoja pospešeno uvajati in spodbujati industrializacijo, kar bi zagotovilo prebivalstvu stalen in redni vir dohodka. Industrija v majhnih obratih bi lahko vzniknila na osnovi predelave kmetijskih pridelkov, proizvodov živalske-

ga in rastlinskega izvora, konzerviranja sadja in ročnih obrti (1).

Kašmir je vse od obdobja Mogulov eno izmed najbolj priznanih turističnih območij na Indijski podcelini. Vendar pa število tujih turistov zaradi politične nestabilnosti in oboroženih spopadov počasi nazaduje. Tako je leta 1951 obiskalo Kašmir 7,4 % vseh tujih obiskovalcev Indije, leta 1980 pa le še 5,7 %. Od vseh obiskovalcev Srinagarja v letu 1982 jih je 3,7 % preživelo v znamenitih hotelih na čolnih, ustrezen delež med tujimi turisti pa je bil kar 18,2 % (1).

Hoteli na čolnih ponujajo posebno vznemirljiva doživetja. Samo sedeš na verando, obrnjeno proti jezeru, in življenje se v vsej pestrosti odvija pred teboj. Jate rac, majhni otroci, ki pa že znajo sukati vesla, vozniki številnih šikar, gondolam podobnih čolnov, z obveznimi pipami, zavaljene gospe v sarijih, popotniki na vodnih taksijih in številni prodajalci, vse to poživlja jezersko gladino in obrežje. Nakupovati ni potrebno v trgovinah, saj te trgovci na čolnih kar sami poiščejo. Cvetličarji, slaščičarji, draguljarji, prodajalci žafrana, krojači in celo samopostrežne trgovine z živili predstavljajo običajno vsakodnevno ponudbo.

Kašmirski hoteli na čolnih izvirajo iz viktorijanskega obdobja, kajti angleška gospoda je v Srinagar rada pobegnila pred morečo vročino indijskih ravnin. Vendar jim je lokalna administracija z zakonom prepovedala nakup zazidljivih zemljišč in že zgrajenih stanovanjskih objektov. Ni pa bila omenjena vodna površina na bližnjih jezerih, zato so z njihovo iniciativo vzniknili številni novi plavajoči bivanjski objekti, ki so v osnovi posnemali tradicionalne donge (stanovanjske čolne revnejših slojev), a so bili po opremljenosti prilagojeni zahtevnemu evropskemu okusu. Prvi tovrsten čoln je že leta 1888 dal zgraditi g. Kchard. Pozneje so jih spremenili v hotele na čolnih, ki še danes združujejo šarm skromnega podeželja in razvade angleške gospode, kar se odraža v globokih, oblazinjenih naslanjačih v dnevnem prostoru z dragocenimi preprogami, luksuzno opremljeni jedilnici in očarljivih rezbarijah na stropu spalnice (3).

Čolni so od 20 do 40 m dolgi, 3 do

6 m široki in so z ravnim dnom zasidrani ob obalo. Osnovna konstrukcija je iz borovega lesa, ornamentna plastika pa je iz cedrovine. Zasnova prostorov je standardna, čeprav se čolni glede na kakovost notranje opreme delijo na različne cenovne razrede. Tekma za potencialne obiskovalce je med lastniki 870 registriranih hotelov na čolnih strahotna in vključuje mnoge bolj ali manj agresivne posrednike, ki so soudeleženi pri morebitnem zaslužku. Zgodi se, da svoje usluge ponujajo že na letališču v Delhiju. Ponudba v hotelu na vodi vključuje prenočišče in popolno oskrbo s hrano, ki jo pripravljajo ženske članice družine, strežejo pa izključno moški. Na čolnih se je mogoče izogniti mestnemu hrupu in nesnagi, razen tega pa je transport na vodi v mnogočem enostavnejši od sicer zmedenega prometnega režima.

Neustrezne higijenske razmere ob jezerih se povratno negativno odražajo na stanje turizma v Srinagarju in na okoliških jezerih. Najbolj neposredno učinkujejo neurejene sanitarne razmere, saj se odpadki in odplake iz celega mesta preko reke Jhelum in kanalov (Srinagar imenujejo tudi Indijske Benetke) odvajajo v jezera. Vodne črpalke takšno umazano vodo črpajo v zbiralnike za umivanje na strehe čolnov, kar povzroča kožna obolenja, zlasti pri manj odpornih obiskovalcih pa so pogoste tudi želodčne težave (1).

Legende pravijo, da je nekoč dno Kašmirske doline zalivalo ogromno jezero, kar so potrdila tudi arheološka in geomorfološka proučevanja. Jezero je pripomogla osušiti reka Jhelum, vendar so še vedno preostala velika vodna telesa, med katerimi je jezero Walar največje sladkovodno jezero v Indiji. Veliko jezero Dal je pravzaprav del Srinagarja, saj so ob kanalih v južnem delu pravcate mestne ulice z živahnim utripom. Strm obod,

visok od 900 do 1200 m, ki zapira jezero na treh straneh, priča o njegovi tektonski pogojenosti. Dolgo je 5 km, globina pa ne presega 3 m. Skozi jezero se počasi pretaka reka Jhelum, ki uravnava vodno gladino in neprestano dovaja sorazmerno hladno vodo, zato je jezerska voda kljub obilni nesnagi na videz nenavadno čista. Izpiranje nitratov iz okoliških obdelovalnih površin povzroča pospešeno rast vodnega rastlinja, zato je jezero čedalje težje prehodno. Majhna globina in obraslost z vodnim rastlinjem sta glavna razloga, da so čolni na motorni pogon skrajno redki, s čimer je uspelo ohraniti svojevrstno spokojnost. V vsej svoji razkošni lepoti se pokaže zlasti julija in avgusta, ko na njem zacvetijo tisoči in tisoči cvetov rožnatih lotusov in belih lokvanjev. Manjše, a globlje je jezero Nagin, ki pa je že izven neposrednega mestnega središča, zato je še posebno mirno in primerno za počitek utrujenega popotnika. A kaj, ko tišino v daljavi prepogosto parajo streli. Saj smo vendar sredi vojne vihre, mar ne?

1. *Geography of Jammu and Kashmir*. New Delhi, 1986.

2. *India. Insight Guides*. APA Publications. Singapore, 1990.

3. *India's Western Himalaya. Insight Guides*. APA Publications. Singapore, 1992.

4. *Jugozahodna in južna Azija. Dežele in ljudje*. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1992.

5. Kladnik, D. 1993: *Ladak - dežela med gorami*. Geografski obzornik. Letnik 40, št. 2. Ljubljana.

6. *Ljudstva sveta*, 4. knjiga. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1980.

7. Schettler, M in R. 1989: *Kashmir, Ladakh Et Zanskar*. Victoria, Australia.

8. Weare, G. 1986: *Trekking in the Indian Himalaya*. Victoria, Australia.